

HOZIRGI ZAMON IQTISODIY TA'LIMOTLARINING ASOSIY YO'NALISHLARI VA EVOLYUTSIYASI

Usmonov Murodjon Dusmurot o'g'li,

SamISI "Raqqamli iqtisodiyot" kafedrasida assistent-stajyori

Jalolov Jamshid G'ulom o'g'li,

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada hozirgi zamon iqtisodiy ta'limotlarining asosiy yo'nalishlari va rivojlanish evolyutsiyasi keng yoritib berilgan. Shuningdek, bu ta'limotlarning bosh masalasi bo'lgan bozor munosabati ham keltirilgan.

Kalit so'zlar: bozor, tovar va xizmatlar, neoklassik, keynschilik, institutsional.

Abstract. In this article, the main directions and evolution of development of modern economic teachings are widely covered. Also, the main issue of these doctrines is the market relationship.

Key words: market, goods and services, neoclassical, Keynesian, institutional.

Аннотация. В данной статье широко освещены основные направления и эволюция развития современных экономических учений. Кроме того, основным вопросом этих доктрин являются рыночные отношения.

Ключевые слова: рынок, товары и услуги, неоклассика, кейнсианство, институциональность.

Ma'lumki, mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish va iqtisodiy muammolarni hal qilishda eng muhim jihat – bu to'g'ri ta'limot asosida davlat iqtisodiyotini boshqarish, ya'ni qonun-qoida yoki tartibga bo'ysunish samarali usul hisoblanadi. Jahondagi har bir davlat iqtisodiyotini boshqarishda ma'lum bir yondashuvlar yoki nazariyalar asosida yuzaga kelgan yo'nalishlar orqali boshqaradi. Hozirgi kunda bunday yo'nalishlarning sosiylari sifatida neoklassik, keynschilik va institutsional iqtisodiyotni aytishimiz mumkin.

Neoklassik ta'limot — iqtisodiyotda 19-asrning oxirlarida shakllangan va klassik iqtisodiyotdan kelib chiqqan bir yo'nalish. U, asosan, iqtisodiy nazariyalarni yanada rivojlantirish, yangilash va zamonaviylashtirishga qaratilgan.

Neoklassik iqtisodchilar iqtisodiy muammolarni analitik va matematik metodlar yordamida o'rganishga harakat qiladi. Ular asosan quyidagi tamoyillarni ko'rsatadi:

1. **Foyda va talablarga asoslanish:** Neoklassik ta'limotda narxlar va resurslarni taqsimlash faqatgina foyda va talabga bog'liq.

2. **Raqobat va bozor:** Raqobatli bozor iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi. Har bir iste'molchi va ishlab chiqaruvchi o'z manfaatlari uchun harakat qiladi.

3. **Marjinal tahlil:** Iqtisodiy qarorlar marjinal foyda va marjinal xarajatlar asosida qabul qilinadi.

4. **Umumiy muvozanat:** Bozorda resurslar taqsimoti muvozanatda bo'lishi kerak, bu esa iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi.

Neoklassik ta'limotning eng mashhur vakillari orasida Alfred Marshall, Léon Walras va Vilfredo Pareto bor. Bu yo'nalish bugungi kunda ham iqtisodiy nazariyalar va siyosatlarda muhim rol o'ynaydi.

Keynschilik — iqtisodiyotda 20-asrning boshlarida, ingliz iqtisodchisi John Maynard Keynesning asarlari asosida shakllangan yo'nalish. U asosan 1930-yillardagi Buyuk Depressiya davrida iqtisodiy inqirozga javob sifatida rivojlandi. Keynschilik iqtisodiy faoliyatni va bozor mexanizmlarini tushunishda yangi yondashuvlarni taklif etadi.

Keynschilikning asosiy g'oyalari quyidagilardan iborat:

1. **Agglomeratsion talab:** Iqtisodiy o'sish uchun talabni oshirish zarur. Keynes, bozorlar o'z-o'zidan muvozanatga kelmaydi, shuning uchun davlat aralashuvini tavsiya qiladi.

2. **Davlat siyosati:** Davlat iqtisodiy faollikni oshirish uchun pul va byudjet siyosatini qo'llashi kerak. Masalan, inflyatsiya yoki recesiyaga qarshi kurashish uchun davlat xarajatlarini oshirish va soliq siyosatini o'zgartirish mumkin.

3. **Marjinal foyda va investitsiyalar:** Iste'molchilarning xarid qilish qobiliyati, investitsiyalar va ijtimoiy xavfsizlik ham muhim rol o'ynaydi. Ishsizligi kamaytirish uchun ish o'rinlari yaratish zarur.

4. **Psixologik omillar:** Keynes, iqtisodiy qarorlar ko'pincha psixologik omillarga bog'liq ekanligini ta'kidlaydi. Odamlarning ishonch darajasi, kelajakni qanday kutishi, iqtisodiy faoliyatga ta'sir qiladi.

Keynschilik iqtisodiy nazariyalar va siyosatlarda katta ta'sir ko'rsatgan bo'lib, bugungi kunda ham ko'plab davlatlar iqtisodiy muammolarni hal qilishda bu tamoyillardan foydalanadilar.

Institutsional ta'limot — iqtisodiyotda va ijtimoiy fanlarda tashkilotlar, muassasalar va ijtimoiy normlarning iqtisodiy jarayonlarga ta'sirini o'rganadigan bir yo'nalish. Bu ta'limot iqtisodiy xulq-atvor, tashkilotlar va iqtisodiy tizimlarning o'zaro aloqalarini tushunishga yordam beradi.

Institutsional ta'limotning asosiy g'oyalari:

1. **Institutsiyalar roli:** Tashkilotlar va normativ-qonunchilik muassasalari iqtisodiy faoliyatga, resurslarni taqsimlashga va insonlar o'rtasidagi munosabatlarga ta'sir qiladi. Ular iqtisodiy tizimning samaradorligini belgilaydi.

2. **O'zaro ta'sirlar:** Iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirlarni o'rganadi. Masalan, iqtisodiy qarorlar va ijtimoiy normlar o'rtasidagi bog'liqlik.

3. **Tarixiy kontekst:** Tarixiy va madaniy kontekst institutlarning qanday shakllanishiga va rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi.

4. **Inson xulqi:** Insonlarning iqtisodiy xulq-atvori va qarorlarida institutsional muhitning roli muhim ahamiyatga ega.

Institutsional ta'limotning mashhur vakillaridan biri Douglass Northdir. U iqtisodiy tarix va institutlarning rivojlanishini o'rganish orqali iqtisodiy o'sish va rivojlanishning sabablarini aniqlashga harakat qildi. Bu ta'limot iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishda va ijtimoiy o'zgarishlarni tushunishda muhim ahamiyatga ega.

Bozor munosabatlariga to'xtaladigan bo'lsak, tovarlar va xizmatlarga talab uzluksiz bo'lgani tufayli ularni ishlab chiqarish ham uzluksiz ravishda doimo takrorlanib turadi. Takror ishlab chiqarishning umumiy jarayonini iqtisodiy resurslar, tovarlar va xizmatlar hamda daromadlarning doiraviy aylanishi ko'rinishida tasavvur qilish mumkin. Biroq bu aylanish turli iqtisodiy tizimlarda turlicha kechadi.

Bozor iqtisodiyotining muhim va asosiy belgisi iqtisodiy xilma-xillik, ya'ni mulk shakllari va xo'jalik yuritish usullarining turli-tuman bo'lishidir. Turli shakllardagi mulklar erkin, yonma-yon, hech bir chegaralanmagan holda rivojlanadi. Xo'jalik yuritish usullari ham har xil bo'ladi. Masalan, yakka tartibda, jamoaga birikkan holda, sherikchilik yoxud hissadorlik asosida, o'z mablag'iga yoki qarzga olingan mablag'ga tayanib xo'jalik yuritish, er va boshqa vositalarni ijaraga olish va ishlatish kabilar.

Xulosa qilib, aytadigan bo'lsak, hozirgi zamon iqtisodiy ta'limotlari bir qator asosiy yo'nalishlarga bo'lingan bo'lib, ular iqtisodiy jarayonlarni tushunish va tahlil qilishda turli yondashuvlarni taklif etadi. Bu yondashuvlar orqali esa barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishish, adolatli iqtisodiy siyosatni yuritish ko'zda tutiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Iqtisodiy ta'limotlar tarixi: O'quv qo'llanma / D.Djumonov, Z.Allaberganov; – T.: «Iqtisod-Moliya», 2017. – 344 b.
2. M.I.Kutbitdinova Institutsional iqtisodiyot (Ma'ruzalar matni) –DSQ Soliq akademiyasi, 2013 y
3. <https://r3f.uz/hozirgi-zamon-iqtisodiy-ta%CA%BClimotlar-evolyutsiyasi/>
4. https://uz.wikipedia.org/wiki/John_Maynard_Keynes
5. <https://tyiu.uz/elibrary/books/20231205112600.pdf>